

**Ліцей №1 м.Копичинці
Копичинецької міської ради
Чортківського району Тернопільської області**

Мимрик Михайло Романович

**ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ ІНТЕРЕСУ
ДО АНСАМБЛЕВОГО НАРОДНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО
МУЗИКУВАННЯ**

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук,
професор Лабунець В.М.

2021

Рецензія

на навчально-методичну розробку

«Формування в учнів загальноосвітньої школи інтересу до ансамблевого народно-інструментального музикування»

Музика – мистецтво звукових образів, що передають усі відтінки людських настроїв і переживань, усі радощі й печалі. Саме слово музика походить від музи – покровительки творчості в античній міфології. Вже сама назва промовляє про значення, яке надавалося музиці у всій художній культурі з найдавніших часів. Творення музики й виконавство нероздільні.

Автор методичної розробки Мимрик Михайло Романович бачить такі завдання шкільного оркестру народних інструментів:

- підтримувати у дітей бажання слухати музику, емоційно на неї відгукуватися, розповідати про неї;
- формувати досвід музичних вражень;
- розвивати музичні здібності;
- розвивати мислення й творчу уяву;
- спонукати дітей самостійно визначати настрій, характер музичного твору засоби музичної виразності;
- удосконалювати вміння слухати музику, розрізняти її інтонацію, мелодію, змістове наповнення;
- уміти визначати жанрову належність музичного твору;
- формувати здатність створювати музичний образ.

У результаті теоретичного аналізу роботи із різними групами дітей в оркестрі Михайло Романович встановив, що музика виховує естетичні смаки дітей, сприяє вибору їх вчинків та діяльності у музичній сфері і представляє найважливіший мотив продуктивної роботи дітей, за допомогою якого створюється сприятлива атмосфера навчання музики.

Інтерес до музикування на народних інструментах – це вибіркове емоційно-пізнавальне ставлення учнів до ансамблевої гри на народних інструментах, яке виражається потребою в естетичному збагаченні, творчій самореалізації на основі вивчення та виконання творів української народної музики.

Автор виявив, що важливим чинником формування інтересу до музикування є створення ансамблів народних інструментів, де є умови для розкриття музичних талантів дітей, їх здібностей, глибокого розуміння народної музики і набуття початкових форм виконання.

Методична розробка передбачає ознайомлення із загальними правилами музичної грамоти та сольфеджіо, розкриває навички відпрацювання зразків різноманітної техніки гри на оркестрових музичних інструментах, розвиток у вихованців пізнавального інтересу до колективного музичення на народних інструментах та ансамблево-оркестрової творчості.

Працюючи над проблемою «Згуртування учнівського колективу, виховання відповідального ставлення до життя та праці, моральних та естетичних цінностей українського народу», автор посібника акцентував увагу на тому, що для роботи з оркестром народних інструментів найкраще підходять неважкі п'єси, мелодійні народні пісні, марші та танці в легкій обробці.

Керівник гуртка Мимрик Михайло Романович вважає, що удосконалення технічної майстерності оркестрантів, закріплення навичок гри в ансамблі, розвитку інтересу до занять у колективі збагачує внутрішню культуру, естетичні смаки виконавців народних творів та творів сучасних авторів.

Цінність роботи полягає в тому, що автор Мимрик М.Р. ділиться досвідом щодо основних етапів роботи керівника оркестру над партитурою, покроково розкриваючи кожен етап.

Схвально оцінюючи змістове наповнення роботи, слід зазначити творчий підхід автора до навчально-методичного посібника.

Рецензенти:

Триснюк О.А. – заступник директора з навчально-виховної роботи Ліцею №1 м.Копичинці

Паскевич Н. Д. – вчитель-методист (методика музичного виховання) Чортківського гуманітарно-педагогічного фахового коледжу ім. О. Барвінського

Лабунець В. М. – доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Упорядник:

Мимрик М.Р. – вчитель музичного мистецтва Ліцею №1 м. Копичинці

ЗМІСТ

ВСТУП	5
1.1. Питання інтересу в психолого-педагогічній літературі.....	5
1.2. Зміст і структура музичного інтересу школярів.....	10
1.3. Обстеження музично-виконавської діяльності учасників шкільних духових інструментальних колективів.....	15
ВИСНОВКИ.....	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	24

ВСТУП

Актуальність дослідження. У концепції естетичного виховання учнівської молоді, затвердженій Міністерством освіти і науки України, підкреслюється, що в сучасних умовах «оновлення суспільства, відродження національної культури, розбудови національної школи» зростає роль і значення естетичного виховання як засобу формування духовного світу, морально-естетичних ідеалів, яке акумулює в собі аспекти пробудження творчих сил і здібностей людини. Серед засобів естетичного виховання значний інтерес становить колективне музикування на духових інструментах, яке в системі музичної культури, зокрема української, посідає важливе місце.

Цілеспрямований музично-естетичний розвиток здійснюється у різних формах шкільної музичної освіти. Однією з форм музично-естетичного виховання школярів є музикування на духових музичних інструментах. Однак у розвитку цієї форми, поруч із загальновизнаними успіхами і досягненнями, останнім часом визначились деякі соціальні явища і процеси, що вимагають теоретичного і практичного роз'язання. Найбільш гостре з них – помітне зниження інтересу до даного виду музикування.

Разом з тим, формування інтересу до музикування на духових інструментах як педагогічна проблема набуває важливого значення особливо у тій її частині, яка безпосередньо пов'язана з вихованням особистості школяра, оскільки багатство інтонаційних і виразових можливостей, простота засвоєння, здатність легко об'єднувати виконавців у ансамблі збільшує значення цих інструментів в музично-естетичному вихованні. Завдяки доступним виконавським можливостям народні інструменти привертають увагу учнів, мобілізують творчі здібності, стимулюють розвиток музичних смаків.

Музичний інтерес вчені розглядають як вибіркове емоційно-пізнавальне ставлення до музичного мистецтва. Його унікальність полягає в особливій ролі емоційного і вольового компонентів у загальній структурі інтересу, що створює передумови для вдосконалення процесу музикування.

Проблема формування інтересів школярів постійно привертає увагу соціологів (А. Здравомислов, О. Сохор, В. Цуккерман), психологів (Б. Ананьєв, Л. Божович, О. Киричук, Г. Костюк, О. Леонтєв, Л. Проколієнко), педагогів (Н. Бібік, Н. Морозова, Д. Ніколенко, О. Савченко, Г. Щукіна). Аналіз наукових досліджень дає підстави стверджувати, що інтереси є формою вияву матеріальних і духовних потреб людини й відіграють істотну роль у будь-якій діяльності. Поряд з потребами пізнавальні інтереси виступають збуджувальними силами дієвості особистості, вибору її діяльності та вчинків. Залежно від запропонованої інформації і джерела її отримання в учнів формуються інтереси і моральні установки, які за певних умов мотивують поведінку.

1.1. Питання інтересу в психолого-педагогічній літературі.

У процесі навчання учень є суб'єктом власної пізнавальної діяльності, об'єктом якої виступає зміст навчального предмета. Шлях пізнання навколишньої дійсності, яким проходить учень у процесі учіння, подібний до процесу пізнання істини в науці. Однак ці процеси неоднозначні, їхні істотні відмінності насамперед пояснюються тим, що дитина не відкриває об'єктивно нових знань, не розв'язує абсолютно нових проблем. Вона оволодіває уже відомими знаннями та розв'язує суб'єктивно нові проблеми. Цей процес організовується і керується вчителем.

Одним із головних показників сформованості мотиваційно-потребової сфери особистості вважається високий рівень розвитку інтересу як усвідомленої потреби. Інтерес розглядається сучасною психологією першим із десяти фундаментальних людських емоцій. Він визначається домінуючою із всіх емоцій у кожного нормального здорового індивіда. Тригранна структура інтересу, що включає когнітивно-пізнавальний, поведінковий та емоційно-афектний аспекти, у співвідношенні його з пізнанням і дією визначає тип особистості людини: розумовий, діяльнісний, емоційний.

Проблеми розвитку особистості з урахуванням її власних інтересів постійно привертала увагу багатьох філософів, психологів та педагогів. Цікаві думки щодо розуміння сутності поняття інтересу знаходимо у творчості українського філософа Г. Сковороди. Любов до пізнання істини він пов'язував з відчуттям інтелектуальних емоцій, які супроводжують труднощі, та їх переборення на шляху знань. Такими емоціями вчений називав здивування, радість, пізнання нового, сумнів, упевненість, розумове задоволення. Вбачаючи джерело виникнення та розвитку інтересу у довіллі, він наголошував на необхідності розвитку інтересу до пізнання

світу в цілому. За його глибоким переконанням, головним обов'язком учителя є розвиток допитливості та інтересу у свого підопічного, виховання в нього потреби (за виразом Г. Сковороди – любові) до творчого сприйняття навколишнього світу через розвиток уміння самостійно думати, міркувати. “Хто по-справжньому що-небудь любить, - писав філософ, - той, доки улюблений предмет з ним, здається, не відчуває від нього особливого задоволення, але як тільки цього предмета не стане, він уже переживає любовні муки” [16, с. 213.]

Вчення про інтерес посіло значне місце у класичній педагогіці, відбиваючи погляди авторів на цей феномен як необхідний елемент живого, захоплюючого навчання. Так, видатний педагог і вчений Я.А. Коменський, вважаючи інтерес педагогічною категорією, надавав йому виняткового значення у навчальному процесі. Тільки завдяки інтересу, вважав він, учень “горітиме бажанням навчатися, не лякаючись ніяких труднощів, аби опанувати науку... Мало того, що він не уникатиме праці, він навіть шукатиме її і не лякатиметься напруження і зусиль. Він поставить собі за мету не щось посереднє, а найвище, постійно намагатиметься чогось навчатися, коли відчуватиме, що йому чогось бракує, то постійно шукатиме, у кого його навчатися, в усьому змагаючись із своїми товаришами” [115, 200].

В психолого-педагогічному аспекті питання розвитку пізнавальних інтересів активізувалися наприкінці XIX – середини XX століття. В теоретичних концепціях провідних вчених Заходу, зокрема З. Фрейда, К. Юнга, К. Роджерса, Г. Олпорта, А. Маслоу, Е. Шпрингера та ін. була поширена ідея про те, що причиною людської поведінки постають вроджені й успадковані інстинкти. Для представників цієї теорії інтерес – вроджений або генетично заданий збудник біологічного характеру. Його джерелом є якийсь стимул із навколишнього середовища. На певну поведінку людину спонукають потреби, але поруч із справжніми потребами, які виникають в процесі довготривалого розвитку, є й квазіпотреби, котрі утворюють сферу

інтересів людини і відрізняються від справжніх потреб, іноді вступають з ними у протиріччя, а іноді, навпаки, обслуговують їх; найважливішим є те, наскільки глибоко вони укорінюються у ці потреби. Разом з тим, деякі з цих представників ототожнювали інтерес з такими психологічними процесами, як воля, увага, емоції. Тим самим вони певною мірою заперечували існування самого феномена “інтерес” і визнавали непотрібність його використання у психології та педагогіці [12, 31].

Важливим показником розвиненого інтересу вважають зміну його **глибини**: від інтересу до яскравого предмета, об’єкта, факту – до глибоких знань у даній предметній галузі. У ході розвитку пізнавального інтересу в учнів більш свідомими стають мотиви діяльності, що сприяє появі домінуючого інтересу. Ця якість характеризується динамічністю: засвоєні знання застосовуються в різноманітних умовах, а діяльність набуває вольового характеру.

У роботах Г.І. Щукіної встановлені також ступені розвитку пізнавальних інтересів: **зацікавленість, допитливість, справжній пізнавальний інтерес, теоретичний інтерес**. На стадії зацікавленості в учнів ще не виникає намагання пізнати суть явищ, дітей приваблює перш за все зовнішня пізнавальна сторона [18].

Стадія допитливості характеризується намаганням самостійно пізнати якомога більше про предмет, який викликає інтерес. На цій стадії інтересу виявляється достатньо сильні емоції подиву, радості пізнання, задоволення діяльністю; дитина відходить від простої репродукції і пасивного запам’ятовування.

Справжній пізнавальний інтерес відрізняється намаганням розкрити сутність явища, встановленню причинно-наслідкових зв’язків і закономірностей. Йому властиві інтелектуальне напруження та цілеспрямованість.

Вища ступінь розвитку пізнавального інтересу – стадія теоретичного інтересу – характеризується не тільки намаганням проникнути у сутність

явища, предмета, теорії, але й намаганням використати добути знання на практиці, впливати на дійсність з метою її перетворення. Саме інтерес та зв'язаний з ним стан особистості утворює внутрішнє середовище учня, необхідне для повноцінного навчання.

Окремі стадії інтересу в реальності поєднані і взаємопов'язані. У провідній для учнів діяльності (навчанні) пізнавальний інтерес постає в різноманітних модифікаціях: **засіб навчання, мотив навчальної діяльності, стійка якість особистості.**

В якості засобу навчання пізнавальний інтерес використовують для активізації пізнавальної діяльності, як ефективний інструмент вчителя, котрий дозволяє йому керувати увагою учнів, робити процес навчання привабливим. Школярів можуть привертати зовнішні ефекти, але вчитель повинен спрямовувати їх пізнавальний інтерес на поглиблення знань, бажання постійно займатися предметом свого інтересу.

Формування мотивації навчання через організацію його діяльності стало предметом досліджень П.Я. Гальперіна, В.В. Давидова, Н.Ф. Тализіної, Д.Б. Ельконіна. Так, на думку В.В. Давидова, поява пізнавального інтересу можлива тільки в тому випадку, коли дитина прагне не просто досягти певного результату, а й знайти узагальнений спосіб його отримання. У зв'язку з цим у процесі навчальної діяльності молодших школярів учений виділяє **три стадії.**

Перша характеризується освоєнням окремих навчальних дій, в результаті чого виникає ситуативний інтерес до способу дій. Це стає можливим за умов взаємодії учителя і учня.

Для **другої** стадії характерними є умови, коли навчальні дії об'єднуються в кінцеві цілі. Внаслідок здійснення цих актів інтерес набуває стійкого характеру і починає виконувати функцію смислоутворюючого мотиву навчальної діяльності.

Третя, заключна стадія виділяється об'єднанням окремих актів навчальної діяльності у цілу систему; при цьому пізнавальний інтерес

характеризується узагальненістю, стійкістю, вибірковістю і починає виконувати функції спонукального мотиву діяльності.

Формування пізнавального інтересу має здійснюватись вчителем в ході організації діяльності, переключення з одного її виду на інший, навчання учнів прийомам самостійної постановки мети та її удосконалення за рахунок їх залучення до оцінювальної діяльності – самоконтролю і самооцінки.

Таким чином, пізнавальний інтерес відбиває найбільш значущі сторони внутрішнього розвитку особистості і характеризується об'єктивними умовами появи і розвитку.

Роль пізнавального інтересу в процесі навчання багатозначна. Він постає засобом живого, захоплюючого навчання, сильним мотивом, що зумовлює інтенсивний і зосереджений перебіг пізнавальної діяльності, стійкою рисою характеру, яка сприяє самовдосконаленню.

1.2. Зміст і структура музичного інтересу молодших школярів

Психологічна структура музичного інтересу являє собою діалектичну єдність інтелектуального, емоційного і вольового компонентів, які знаходяться у складних взаємовідношеннях. Перебуваючи в органічній єдності і у взаємодії, кожен компонент структури інтересу виконує важливі в музичному розвитку особистості функції. Зацікавленість в будь-яких видах музичної діяльності визначає активність дитини до пізнання взагалі. Разом з тим, інтерес до музики виникає тільки в тому випадку, якщо існує сам предмет, тобто музичне мистецтво, а також умови його реального включення в орбіту життєдіяльності людини. Відповідно музичне мистецтво як предмет вивчення розглядається у декількох аспектах:

- аналіз музичного твору, його відмінність від змісту в інших видах мистецтва;
- емоційне значення ритму, тембру, динаміки тощо;
- специфіка звукової інформації та її відтворення на різних музичних інструментах;
- історично зумовлені музичні зв'язки й норми.

Рівні розвитку музичного інтересу:

1. Низький рівень зв'язаний з віддзеркаленням музики як фізичного звучання. В цьому випадку суб'єкт відчуває задоволення від фізичного впливу звукових комплексів і від їх простої організації. Він чує повторення, короткі ритмічні фігури, нескладні інтонаційні осередки і відчуває їх співвідносність і різницю від послідовності випадкових звуків. Надмірна гучність, прості ритмічні остінато викликають у суб'єкта найбільше задоволення.
2. Середній рівень відбиває значимість твору певного стилю як безпосередньої психічної суті. Суб'єкт неусвідомлено володіє законами

іманентної музичної логіки даного стилю або жанру, наприклад: народної пісні, джазу тощо і відноситься до творів цього стилю як безпосередньому джерелу емоційної інформації. Емоційне відношення до самого матеріалу музичного твору, тобто уміння оцінити красу голосу, характер звучання того або іншого музичного інструменту, свіжість або банальність музичного матеріалу у нього відсутні. Умовність даного твору не усвідомлюється, сам твір сприймається як реальність, як практичний спосіб передачі емоцій радості, печалі, весілля та ін.

3. Індикатором високого рівня є те, що слухач не просто відчуває емоційне переживання, а й оцінює твір як художню цінність. При цьому музичний інтерес дослідника трактує як “реалізацію музичної потреби, розкриття її у свідомому виборі творів для слухача”.

Систематичність і послідовність у навчанні вимагає дотримуватись певної організації навчально-виховного процесу. Звідси витікає необхідність викладання навчального матеріалу (репертуару, теоретичних повідомлень) за етапами навчання, а також узгодженість нового матеріалу з вивченим раніше. Наприклад, під час вивчення нового твору учень може зустріти технічні прийоми, які він засвоїв при роботі над попередньою п'єсою. Ці знайомі прийоми стають основою роботи над новим твором. Якщо послідовність зумовлює зв'язок нового пізнання з тим матеріалом, який є вже відомим, то принцип систематичності стосовно навчання гри на будь-якому музичному інструменті вимагає максимуму регулярності занять, бо тільки систематична праця, що спрямовується на засвоєння учнями знань, умінь та навичок, може забезпечити їх якісний музичний розвиток.

Під доступністю навчання в галузі музичної освіти розуміють відповідність змісту, характеру і об'єму навчального матеріалу, рівню підготовки учнів і розвитку їх музичних здібностей. Теоретичною основою принципу доступності є діалектичне сприйняття музичного мистецтва. Але навколишня дійсність в різноманітності її проявів може стати доступною для музичного сприйняття і наступного відображення у музичних образах

тільки в тому випадку, коли враховуються вікові особливості, рівень розумового розвитку та музичні здібності учнів.

Необхідно також враховувати, що навчання стає доступним і через вплив цілого ряду інших обставин. Сюди слід віднести дотримання інших дидактичних принципів, наприклад, ретельного підбору навчального матеріалу, використання раціональних методів роботи, а також врахування ролі особистості вчителя і рівня його майстерності у формуванні мотивації музичної діяльності молодших школярів.

Відповідно до загальної характеристики музичний інтерес можна визначити як екстраординарний прояв найбільш суттєвих для музичної діяльності параметрів психологічної активності, що створюють передумови для вдосконалення процесу музикування. Тому ми розглядаємо інтерес до музикування як вибіркове емоційно-пізнавальне ставлення особистості до музичного мистецтва, яке виражається потребою в естетичному збагаченні і прагненні до музично-творчої діяльності.

Аналіз різних поглядів дослідників на цю проблему дозволив визначити такі рівні розвитку музичних інтересів учнів в процесі музичної діяльності:

- початковий (мотиваційний) рівень. На цьому рівні приваблюють яскраві факти про музичні твори і життя композиторів, але при цьому учні не намагаються самостійно накопичити знання, висловити особисті судження, пасивно відносяться до завдань творчого характеру. Це елементарний рівень вибіркового ставлення до предмета, зумовлений суто зовнішніми умовами; з їх усуненням зникає й вибіркове спрямування. Такий інтерес є нестійким, нетривалим, він легко витискується новими, яскравими враженнями;
- середній (змістовно-операційний) рівень. Для нього є характерним прагнення осягнути сутність музичного явища, встановити причинно-наслідкові зв'язки. Зі збагаченням музичного досвіду, розвитком музичного сприйняття, з оволодінням елементами музичної діяльності

у молодших школярів проявляється потреба у нових враженнях. При цьому учні не тільки отримують задоволення від слухання нових музичних творів, але й люблять самі створювати, придумувати, фантазувати;

- високий (емоційно-вольовий) рівень. На цьому рівні потреба у пізнанні музичного мистецтва задовольняється в процесі цілеспрямованої музичної діяльності. Учні виділяють музику як улюблений навчальний предмет, беруть активну участь у різних видах музичної діяльності, задають питання, швидко орієнтуються у здобутих знаннях на практиці.

Зазначимо, що музичний інтерес дітей молодшого шкільного віку виникає лише на тлі емоційно-пізнавального ставлення до музичного мистецтва та особистісної активності, самостійності, творчості. Таке поєднання зможе надалі визначити нахили й потреби особистості.

Специфікація музично-слухових уявлень в галузі виконавської діяльності полягає в тому, що поруч з уявленнями висотних і ритмічних співвідношень звуків він оперує й такими категоріями як динаміка, тембр, колорит. Отже, є всі підстави стверджувати, що внутрішнє чуття музики виконавцем концентрує у собі всі моменти, пов'язані з її інтерпретацією, тобто все те, що може бути зарахованим до кола засобів виконавської передачі змісту музичного твору.

Крім того, виконавське мистецтво вимагає не репродуктивного відображення музики в уявленні учня, а ініціативного, творчого, тісно зв'язаного з діяльністю уявлення, котре утворюється складною індивідуальною переробкою сприйнятого матеріалу. Тому можна сказати, що виконавський музично-слуховий образ – це новоутворення, а не копія звукового втілення музичного твору. При цьому діалектика розвитку музично-слухових уявлень є такою: вони розвиваються, збагачуються, перетворюються в процесі навчання, піднімаються на новий, більш високий

щабель і тим самим ведуть до якісного покращення виконавських результатів.

Таким чином, можна констатувати, що музично-слухові уявлення музикантів-інструменталістів у своєму становленні проходять три етапи, які слід передбачити і планувати в процесі навчання:

- підготовчий – виникнення проблеми, визначення потреби і бажання задовольнити цю потребу, формування завдання;
- основний – побудова різних гіпотез, пошук і знаходження рішень встановленого завдання і перетворення його в дію-схему;
- заключний – обґрунтування знайденого рішення та його перевірка.

З огляду на дане положення зупинимось на кожному етапі розвитку музично-слухових уявлень.

На першому етапі здійснюється формування первинних емоційних уявлень, коли створюються загальні враження від музичного твору на рівні чуттєвого сприймання. Результатом даного етапу є вироблення уміння подумки, без інструменту, внутрішнім слухом “програвати” твір або його уривки, що дає можливість охопити основні контури твору, відчуті основні закономірності його будови тощо.

На другому етапі первинні емоційні уявлення включаються в процеси аналізу і синтезу, в результаті чого вони частково або повністю змінюються. До них додаються конкретно-звукові й асоціативні уявлення, в результаті чого емоційні уявлення набувають нових рис. Цей етап роботи найкраще піддається свідомому впливу, контролю, плануванню.

На даному етапі особливу роль відіграють конкретно-музичні уявлення. До них відносяться інтонування, слухові і м'язові відчуття (відчуття координації), динамічна напруга, усвідомлення гармонійних співвідношень, тембрової забарвленості, відчуття музичного руху. Виходячи

з важливості даного процесу, майбутній виконавець повинен постійно підвищувати вимогливість до якісного складу і змісту таких уявлень.

Третій етап характеризується виникненням цілісного образно-художнього музичного уявлення, провідним елементом якого є емоційна уява, збагачена і розвинута в результаті попереднього етапу роботи.

1.3. Обстеження музично-виконавської діяльності учасників шкільних дитячих колективів

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми показав, що інтерес до музичної діяльності є важливим фактором музичного виховання школярів, формування їх здібностей та творчої активності. Разом з тим, сучасна ситуація розвитку музичної освіти характеризується динамічними змінами, побічними впливами на вибір ціннісних орієнтацій учнів, їх життєвими умовами, варіативністю моделей навчання, яка ускладнює реалізацію зазначених підходів.

Загальновідомо, що вивчення будь-яких параметрів музичних інтересів пов'язане, насамперед, з визначенням їх діагностичних показників. Тому, аби виявити педагогічні умови формування інтересу учнів до ансамблевого музикування на народних інструментах, було проведено обстеження, яке мало на меті вивчення конкретного стану музичного виховання молодших школярів засобами народної музики, його змісту та особливостей в сучасних умовах. Було окреслено основні завдання: встановити рівень музичних знань школярів у галузі народної музики, а також мотиваційні та емоційно-почуттєві характеристики сприймання цієї галузі музики; визначити рівень компетентності вчителів навчальних закладів різного типу та батьків щодо музикування на народних інструментах; виявити існуючі труднощі та діапазон спілкування з даним пластом музикування всіх категорій респондентів.

З метою здобуття експериментальних даних було проаналізовано плани естетико-виховної роботи загальноосвітніх закладів різного типу, а також звіти про проведення позашкільних заходів з музично-естетичного виховання молодших школярів. Вивчення документації показало, що музично-естетичне виховання школярів обмежується в основному уроками музики. Існуючі програми з дисципліни “Музика” (А. Авдієвського, В. Буко, З. Жовчака, О. Ростовського) та авторські програми вчителів включають вивчення народної музики, але це знайомство базується на сприйнятті або виконавстві народних пісень. Інструментально-виконавській діяльності учнів у позакласній роботі увага майже не приділяється.

Разом з тим практичний досвід засвідчує, що популярні твори народної музики мають високий рейтинг серед учнів, а демократичний характер їх функціонування у суспільстві адекватно впливає на естетичні позиції та ціннісні орієнтації школярів. Це дає підстави стверджувати, що з науково – теоретичних, освітніх та виховних позицій формування у молодших школярів інтересу до музикування на народних інструментах залишається важливою проблемою.

Для проведення експериментального дослідження нами було використано наступні методи: вибіркові бесіди з респондентами всіх категорій; аналіз практичного досвіду вчителів з приводу організації музично-естетичної роботи у загальноосвітніх школах; наявний досвід спілкування молодших школярів з творами української народної музики; стандартизовані та вільні інтерв'ю; тестування; діагностичні завдання; педагогічне спостереження.

Особливий характер формування інтересу до музикування зумовив спрямованість експериментального дослідження на виявлення його індивідуально-неповторних особливостей, а також типових рис. Тому основним завданням констатуючого етапу експериментальної роботи стало виявлення його вихідних рівнів, що виражалось у прояві емоційного збудження, ступеня активної участі на заняттях, намаганні більш глибокого і

повного вивчення музичного матеріалу; якості знань, умінь і навичок, їх повноти і обсягу; відношенні школярів до різних видів музичної діяльності.

Плануючи експериментальне навчання, ми виходили з того, що першочерговою умовою успішності музичної діяльності в ансамблі народних інструментів є потреба у певних емоційних переживаннях. Але потреба – це широка спрямованість активності учнів, психічний стан, який створює передумову до музичної діяльності; сам по собі він ще не визначає характеру цієї діяльності. Так, у дитини пізнавальна потреба у нових враженнях в процесі освіти реалізується і перетворюється у більш складні види – потребу у навчанні та творчості. Отже, якщо в музичному навчанні організується адаптивна активність учнів, то потреба швидко задовольняється; в тому випадку, коли навчання спрямовується на розвиток творчої активності, то потреба зростає в міру її задоволення; на основі цієї потреби виникають нові мотиви, які спрямовують учнів на різноманітну музичну діяльність.

Аналіз планів творчої та навчально-виховної роботи народно-інструментальних колективів шкіл показав, що 83% музичних керівників не ясно уявляють ті цілі, які ставлять перед колективом, до чого будуть прагнути, чого домагатися. Переважна кількість музичних керівників, плануючи виховну роботу, нехтують такими важливим фактором як зв'язок з батьками. Це в багатьох випадках призводить до того, що школярі залишають колектив.

Як відомо, ефективність планування підвищується в тому разі, коли підводяться підсумки навчально-виховної роботи з ансамблістами за попередній період (аналізується рівень знань, умінь та навичок, виявляються причини труднощів і недоліків навчально-виховної роботи), виділяються конкретні завдання для даного музичного колективу на наступний період, добираються засоби, форми і види навчально-виховної роботи. Однак, проаналізувавши індивідуальні плани музичних керівників обстежуваних колективів та відвідавши певну кількість репетицій, ми виявили, що 63% не дотримуються плану роботи з колективом. В багатьох планах немає чіткого

розрахунку в часі, відсутня обґрунтована система обліку і контролю. Все це є наслідком того, що керівники не знають, як скласти науково обґрунтований план. Лише у двох музичних керівників планування навчально-виховної роботи було спрямоване на забезпечення музично-творчої активності учасників.

Як зазначалося вище, нами була поставлена мета: дослідити забезпечення формування музичного інтересу в процесі педагогічного управління діяльністю ансамблів. Аналіз зібраних даних дозволяє зробити такі висновки щодо дотримання музичними керівниками основних принципів педагогічного управління, які сприяють ефективному розвитку музичної активності школярів.

Принципу систематичності і послідовності в навчанні дотримуються 47% керівників; принципу доступності – 63%; принципу міцності засвоєння знань, вмінь та навичок – 50%.

91% музичних керівників приділяють увагу, головним чином, лише навчанню, виховання виступає в них як другорядне питання. Однак, забезпечити музично-творчу активність ансамблів можливо в навчально-виховній роботі як цілісному процесі. Проблема обліку й оцінки музичного виховання і сьогодні викликає багато дискусій. Навколо неї розгортаються суперечки, під час яких висловлюються різні точки зору. Все це говорить про складність вирішення цього питання і, разом з тим, про його важливість.

В результаті дослідження даної проблеми ми виявили, що 87% музичних керівників застосовує у своїй практиці лише підсумковий облік. У більшості випадків він полягає в проведенні академконцертів, заключних концертів півріччя, року, екзаменах. До поточного обліку вдаються лише 13% музичних керівників, до того ж він не завжди розкриває динаміку музичного розвитку ансамблів, неповністю використовує інформацію, отриману від окремих школярів.

Як відомо, школярі вчаться тоді, коли їм цікаво і, найголовніше, коли навчальні дії стають для них особистісно значущі, коли ними рухає пізнавальна потреба. Та, як свідчать наші дані, значна частина учасників струнно-смічкових колективів має дуже неясну, аморфну локалізацію музично-

пізнавальних інтересів. В них, перш за все, можна побачити ситуативний інтерес. Характерне твердження про те, що в колективі для них “все цікаво”, не завжди має об’єктивні підстави. Співбесіди з музичними керівниками та відвідування репетицій показали, що ансамблісти на заняттях незібрані, займаються побічними справами. Разом з тим не можна й сказати, що інтерес до музично-інструментального навчання в них відсутній. При внутрішній стимуляції він проявляється, але буває нестійким і обов’язково потребує спонукань зовні.

Спостерігаючи, за ходом навчально-виховного процесу в обстежуваних дитячих колективах, ми переконалися, що 59% музичних керівників не забезпечують мотиваційного компоненту музичної активності їх учасників, що пояснюється рядом чинників, а саме: одноманітністю підбраного для розучування дітьми художнього та навчально-педагогічного матеріалу; розучування впродовж довгого часу одних і тих же музичних творів; механічним методом навчання гри на музичних інструментах, що не забезпечує розвитку музично-слухових уявлень, які сприяють свідомому сприйманню та виконанню дітьми музичних творів.

Дані вивчення художнього та навчально-педагогічного репертуару, використовуваного музичними керівниками струнно-смичкових колективів, свідчать, що репертуар досліджуваних колективів здебільшого не забезпечує їх творчо-активного життя, не сприяє підвищенню виконавської майстерності колективу і кожного виконавця. Це зумовлюється іноді недостатньою доступністю пропонованих музичних творів, їхньою невідповідністю виконавсько-технічним, а іноді й психофізіологічним можливостям учасників колективу, а іноді тим, що вони не забезпечують придбання необхідних знань, підвищення освіченості та розвитку інструментально-виконавських умінь і навичок.

У результаті відвідування репетицій нами виявлено, що:

- 74% музичних керівників не вміють вбачати можливості творчої реалізації запланованого матеріалу;

- 83% музичних керівників, формуючи репертуар не аналізують музичних творів у технічно-виконавському відношенні, не виявляють особливості виражальних засобів, які зробили той чи інший вплив на характер звучання музичного твору;
- 70% музичних керівників не враховують при формуванні репертуару подальших перспектив колективу;
- 86% музичних керівників не звертають уваги на правильне співвідношення репертуару за жанрами.

Аналіз художнього та навчально-педагогічного репертуару народно-інструментальних колективів показує, що в цьому репертуарі недостатньо використовується місцевий фольклорний матеріал в усій його жанровій розмаїтості (такий стан речей зумовлений, крім іншого, недостатньою кількістю друкованих видань для даних складів народно-інструментальних колективів). У більшості випадків репертуар не дозволяє забезпечення звучання музичного твору.

Таким чином, аналіз педагогічної документації, результати опитування учнів, вчителів і батьків, відвідування навчальних занять показали, що в сучасних умовах ця проблема з науково-теоретичних, освітніх та виховних позицій набула надзвичайної значущості. Розглянуті положення конкретизували загальну позицію дослідження про те, що педагогічні основи колективного навчання учнів-ансамблістів мають здійснюватись у взаємодії двох аспектів: засвоєння соціокультурного музичного досвіду з домінантою на еталонні музичні зразки та власна музично-виконавська діяльність з метою самовдосконалення та формування музичної культури через розвиток всіх компонентів структури інтересу до музикування.

ВИСНОВКИ

1. В результаті теоретичного аналізу встановлено, що музичний інтерес виступає збуджувальною силою дієвості особистості, вибору її діяльності та вчинків у музичній сфері. Він представляє найважливіший мотив продуктивної діяльності дітей, за допомогою якого створюється сприятлива атмосфера навчання музики. Вплив змісту навчання на музичний інтерес учнів проходить не стихійно, а шляхом спеціального його конструювання в навчальному процесі.
2. Інтерес до музикування на народних інструментах - це вибіркоче емоційно-пізнавальне ставлення учнів до ансамблевої гри на народних інструментах, яке виражається потребою в естетичному збагаченні, творчій самореалізації на основі вивчення та виконання творів української народної музики. Виникаючи як проста зацікавленість, інтерес до музикування проходить довгий шлях становлення й розвитку, протягом якого набуває виразності, активності і мобільності. Він характеризується єдністю таких компонентів: емоційні реакції, музично-слухові уявлення, вольові зусилля, творча активність.
3. Виявлено, що важливим чинником формування інтересу до музикування є створення ансамблів народних інструментів, де є умови для задоволення

музичних потреб дітей, розкриття їх здібностей, глибокого розуміння народної музики і набуття початкових форм виконавства.

4. На основі аналізу роботи різних дитячих народно-інструментальних ансамблів розроблено вимоги до їх організації, що передбачає дотримання певних педагогічних умов: зміна видів музичної діяльності, оптимальне співвідношення різних завдань, вибір та оновлення репертуару. Вільний вибір учнями музичної діяльності на початковому етапі навчання сприяє розвитку музично-слухових уявлень, набуттю музичного досвіду в галузі інструментального виконавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллин Э.Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе: Пособие для учителя М.: Просвещение, 1983. – 112 с.
2. Авдіянц Г.Г. Формування духовних потреб молодших школярів у сім'ї. Автореф. канд. ди с. – Луганськ, 2001.- 20 с.
3. Брилин Б.А. Вокально-инструментальные ансамбли школьников: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1990. – 109 с.
4. Брилін Б.А. Педагогічні основи музично-творчого розвитку учнів старших класів у сучасних формах дозвілля. Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук / Вінниця: ВДПУ, 1998. – 39 с.
5. Дем'янчук О.Н. Педагогічні основи формування художньо-естетичних інтересів школярів. Навчально-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 64 с.
6. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения, т.1. –М.: Педагогика, 1982. - с. 443.
7. Коменський Я.А. Великая дидактика. – М.: Учпедгиз, 1939. – с. 122, 200.
8. Кононова Н.Г. Обучение дошкольников игре на детских музыкальных инструментах. –М.: Просвещение, 1990. – 155 с.
9. Концепція національного виховання. – К.: Рідна школа, 1995. - №6. – с. 24.
10. Костюк Г. С. Навчання і розвиток особистості. – К., 1968. – 48 с.
11. Лабунець В.М. Педагогічне забезпечення творчої активності молодших школярів у процесі колективного народно-інструментального музикування. Автореферат дисерт. канд. пед. наук. – К., 1994. – 21 с.
12. Лапченко В.П. Інструментальні ансамблі в початкових класах. – К.: Муз. Україна, 1969. – 150 с.
13. Лапченко В.П. Методика початкового навчання гри в оркестрі народних

- інструментів. – К.: Муз. Україна, 1985. – 63 с.
14. Лебедєв В.К. Колективна музична діяльність молодших школярів в позанавчальний час. Навч. посібник для студентів музично-педагогічних факультетів. – Вінниця, 1998. – 56 с.
  15. Лебедєв В.К. Використання українських народних музичних інструментів у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи. Навчально-методичний посібник. – Вінниця, 2002. – 147 с.
  16. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів. – К., 1972, т.3 – 352 с.
  17. Щолокова О.П. Подготовка студентов музыкально-педагогических факультетов к художественно-воспитательной работе в школе / Сб. научных трудов. – К.: КГПИ, 1984. – с. 144-151.
  18. Щукина Г.И. Активность, самостоятельность, интерес в учебной деятельности учащихся. – М., 1986. – 243 с.
  19. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. – М.: Педагогика, 1988. – 208 с.
  20. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике. – М.: Педагогика, 1971. – 214 с.
  21. Элементарное музыкальное воспитание по системе К. Орфа / Сост. Л.А. Баренбойм. – М.: Сов. композитор, 1979. – 368 с.
  22. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М.: Педагогика. – 1978. – 300 с.
  23. Эстетика. Словарь / Под ред. А.А. Беляева и др. – М.: Политиздат, 1989. – 447 с.
  24. Эстетическое воспитание школьников: Вопросы теории и методики: педагогическая наука – реформа школы / Под ред. М.Д. Таборидзе. – М.: Педагогика, 1988. – 103 с.
  25. Юнг К., Нойманн Э. Психоанализ и искусство / Пер. с англ. – М.: REFL-book; К.: Воклер, 1996. – 304 с.
  26. Юркевич В.С. Индивидуально-психологические различия в познавательной потребности. В кн.: Личность и деятельность. – М., 1974. – 123 с.
  27. Яворский Б.Л. Статьи, воспоминания, переписка // Под ред.

- Д. Шостаковича. –М.: Музыка, 1972. –Т. 1. – 294 с.
28. Якобсон П.М. Эмоциональная жизнь школьника. –М.: Просвещение, 1966. – 292 с.
29. Яконюк В.Л. Формирование мотивационной сферы учащихся как аспект музыкального воспитания // Вопросы музыкального воспитания детей и юношества. –Пермь, 1986. – 112 с.
30. Янів В. Українська етнологія і наш національний виховний ідеал // Народна творчість та етнографія. – №5-6. – 1998. – с. 73-93.